

Constiinta si Eumeros.

Geo Savulescu

Sper ca este evidenta intentia de a intra mai adânc în acesti doi termeni; *Constiinta* si *Eumeros*. Pentru aceasta voi relua, în prima parte, câteva notiuni fundamentale ale gândirii lui Lucian Blaga (în afara celor legate de *teoria cunoasterii* pentru care am nevoie de mai mult timp si spatiu), urmata de tema principala a acestei expunerii; ce este *Constiinta* si ce este *Eumeros*, ca sa ma întorc la un Blaga vazut prin prisma gândirii mele.

I

Cele mai importante notiuni, stâlpii constructiei filosofice facute de Lucian Blaga, sunt **Misterul** si **Stilul**.

Antropogeneza, vazuta de Blaga, este legata de constientizarea prezentei misterelor pentru omul primitiv, pentru animalul care se transforma în om. Animalul care ducea, pâna atunci, o *existenta întru imediat si securitate*, pentru propria lui protectie, devine interesat de ce este în jurul lui si ramâne mirat, extaziat, în fata misterelor ce-l înconjurau. Atunci când ochii mintii lui s-au deschis a vazut, a simtit, atâtea pe care nu le putea înțelege, nu le putea explica. Nu putea explica trasnetul si fulgerul, nu putea explica ploaia si râurile, nu putea explica soarele si luna. Ce putea face? Nimic mai mult decât sa înceapa a gândi ce se întâmpla si cum poate dezvalui aceste întâmplari. Omul s-a nascut atunci când si-a dat seama ca traieste înconjurat de mistere si ca are dorinta sa le dezvaluie, sa îndeparteze valul care le acoperea. De atunci si pâna astazi, poate pâna la sfârșitul zilelor, omul traieste, *exista întru mister si pentru revelare*. De aceea omul a devenit creator, destinul lui este de a fi creator pentru ca numai prin creatie se pot descoperi de valurile lor grele misterele. Creator este artistul, creator este omul de stiinta, creator este tarantul care ne da de mâncare, creator este tâmplarul, dulgherul, mecanicul, arhitectul, ingeniosul numit si inginer, orice tehnolog care ne ajuta sa traim, sa fim.

Este adevarat ca lumea creatiilor umane înseamna si o mare raspundere. Pentru Blaga metafizica, de fapt metafizicianul, înseamna "afirmarea unui spirit, a unei personalitati, pe platoul unui suprem compromis între creatie si raspundere."¹. Sunt de parere ca aici Blaga vorbeste despre el, metafizicianul, el care a introdus în acest domeniu *categoriale stilistice, matricea stilistica*, tot atâtea structuri metafizice care sa ne ajute cunoasterii, care sa faca cunoasterea posibila, structuri care, pe de alta parte, introduc ceea ce el a numit *censura transcendentă* impusa de *Marele Anonim*, fiinta astilistica, astilistica deoarece este în posesia unei cunoasteri absolute. Aceeasi structura metafizica face posibila cunoasterea umana si-i da si limite. Noi putem cunoaste numai ceea ce ne permite

---

¹ *Trilogia culturii*, în *Geneza metaforei si sensul culturii*, p.478, Ed. Fundatiilor Regale, editia princeps.

matricea noastra stilistica sa cunoastem. Destinul nostru creator ne împinge sa revelam misterele, mistere care, macar unele din ele, ne sunt interzise, de catre structurile noastre cognitive, sa le putem cunoaste.

Metafizicianul se afla aici, asa cum ne spune Blaga, în situatia splendida de asi cunoaste puterile, de asi cunoaste limitele si de a purta toate aceste raspunderi. Este bine sa înțelegem, de la început, raspunderea creatorului care suntem, raspunderea omului. Numai prin creatii artistice, stiintifice, spirituale, numai prin ele noi oamenii putem patrunde misterele lumii.

Exista aici o filiatie, de care Blaga nu a vorbit dar voi vorbi mai încolo, cu Immanuel Kant. Gânditorul de la Konigsberg scrie în prima editie a *Criticii Ratiunii Pure, Introducere V*, în legatura directa cu introducerea a priorismului: “ *Aici este ascuns un anumit mister...*”. Oare de ce a scos acest pasaj la editiile urmatoare? Poate ca *mister* nu suna bine lângă *ratiune pura*.

Am vazut de la început ca *stilul* este o notiune filosofica, metafizica, introdusa de Blaga. Fiecare om are stilul sau de viata, de a munci, de a merge, de a vorbi, de a scrie, de a face sau de a asculta muzica. Stilul este o marca inconfundabila ce separa om de om, este o caracteristica individuala. De ce? Pentru ca stilul este dat de lumea inconstienta a fiecaruia din noi.

De aici ajunge Blaga la categoriile inconstientului, la *personanta*, acea comunicare constanta a inconstientului cu starea noastra constienta, la matricea stilistica, acel buchet categorial care ne caracterizeaza personalitatea, care ne face sa fim o persoana, numai acea persoana, si va termina cu ceea ce a numit *cenzura transcendentă a Marelui Anonim*.

Sa le parcurgem:

Dublețul categoriilor stilistice, categoriile inconstientului, sunt date, în cea mai mare parte, de functia Spatiului si a Timpului, asa cum se întâmpla si cu majoritatea categoriilor, pe care am putea sa le numim ale constientului, date de Kant.

Orizonturi spatiale: Spatiul tridimensional infinit, spatiul ondulat, spatiul alveolar.

Orizonturi temporale: Timpul havuz, timpul cascada, timpul fluviu.

Categoriile de atmosfera: afirmarea, negarea si neutralitatea fata de tot ce se petrece în orizontul spatial sau cel temporal- este un inconstient axiologic.

Atitudinea fata de orizonturi: Anabazica- mergerea înainte, catabazica- retragerea în spatiu si-sau în timp, starea pe loc.

Categoriile formative: Individualul, tipicul si stihialul.

In afara acestor categorii pot fi si altele, un alt fel de orizont al timpului sau al spatiului, alt fel de atitudini sau o posibila îmbinare a doua sau mai multe categorii care sa dea o alta categorie. În orice caz o matrice stilistica, acel buchet categorial nu poate avea mai mult de o singura categorie din grupurile amintite, din fiecare grup categorial.

Datorita matricei sale stilistice omul se manifesta în limite stilistice, omul are stil.

Mai trebuie subliniat ca aceste categorii stilistice, matricea noastra stilistica este în functie fara ca sa fim constienti cu toate ca ea ne descrie personalitatea noastra, este destinul nostru.

Prin matricea noastra stilistica noi înțelegem lumea, la fel si putin diferit pentru fiecare. Pentru Blaga categoriile abisale descriu o Noologie Abisala pentru ca au un Noos Abisal, au spirit inconstient. Este partea luminoasa a inconstientului nostru este, asa cum l-am numit, *Eumeros*.

Cenzura transcendentă: este impusă de Marele Anonim care este principiul suprem al existenței. Am să citez din Blaga “ ...Din motive de echilibru cosmic, și poate pentru ca omul să fie menținut în necurmată stare creatoare, în orice caz în avantajul existenței și al omului, acestuia I se refuză, pe calea unei censuri transcendente, impuse structural cunoașterii, posibilitatea de a cuprinde în chip pozitiv și absolut misterele lumii...Câta vreme categoriile intelectuale (ideea de substanță, de cauzalitate, etc.) le socotim drept momente și structuri impuse spiritului uman, datorită unei censuri transcendente, credem că suntem îndrituiți să facem afirmațiunea că și categoriile abisale, stilistice, pot fi de asemenea socotite drept momente constitutive ale unui control transcendent. Matricea stilistică, categoriile abisale, sunt *frâne transcendente...*”².

II

Constiința.

Constiința ca un tot este existența noastră individuală. Suntem persoane, sunt viu, sunt, nu este vorba de o altă persoană, sunt chiar eu, aceasta unică ființă. Cine îmi dă acest sentiment, ce parte a corpului meu îmi dă această încredere că sunt? Ca există? Neurofiziologii răspund clar: creierul! Care parte a creierului? Nici o parte! Creierul ca un tot. Instinct, sensibilitate, sentimente, rațiune, speranțe, înțelegere, totul este acolo, în creier. Conexiunile, sinapsele, se formează foarte devreme în viața noastră, chiar în cea intrauterină. Se formează conexiuni între partea veche a creierului și între părțile mai noi. Astfel de conexiuni dinamice există, spre exemplu, între scoarta frontală, funcția inteligentă, rațională și amigdala cerebrală, hipotalamus (creierul vechi depozitar al instintelor). În timpul evoluției ontogenetice, se produc conexiuni între ariile corticale motorii, optice, auditive, olfactive. Conexiunile se realizează foarte devreme în viața copilului și la anumite intervale de timp (cum spunea Piaget). Funcția emoțională a copiilor, a adolescenților, a tinerilor, este dominată de amigdala și de hipotalamus, de instincte și mai puțin de aria frontală așa cum se întâmplă la adulți. Este un fapt ce poate explica neînțelegerea între generații, neînțelegere ce se propagă din generație în generație.

Neurofiziologii ne spun că nu avem mari modificări anatomice în ontogeneza. În schimb sunt foarte mari posibilități de reorganizare a conexiunilor în special la vârsta copilăriei și a adolescenței. De aceea învățarea este productivă mai ales la aceste vârste. Există și un revers al medaliei, ceea ce nu este folosit din ceea ce învățăm, se poate pierde ușor. De aceea, se pare, că soluția păstrării unui creier tânăr este continuarea învățării, solicitarea lui la orice vârstă, chiar dacă rezultatele nu mai sunt la fel de bune cu înaintarea în vârstă.

Ce este cu constiința?

Constiința are o funcție constientă și o altă parte inconstientă, structura de care ar trebui să aibă seama orice teorie a constiinței.

De ce este important? Pentru că uzual se consideră sinonime constiința și constientă. Nu se face o deosebire între aceste două noțiuni.

Blaga ne atrage atenția că există o constantă comunicare între inconstient și constient prin personale. Este un fel de greier al lui Pinocchio, un fel de elf, care ne șoptește ce să facem și ce să nu facem. Este *Daimonul* lui Socrate, o comunicare în care inconstientul cu inteligentă sa, noos-ul inconstient, este în serviciul activității noastre constiente. Probabil că este, cum vom vedea, o comunicare biunivocă, nu numai într-o singură direcție, într-un singur sens, de la inconstient la constientă, cum ne spune Blaga.

---

² Lucian Blaga, *Trilogia Culturii, geneza metaforei și sensul culturii*, Fundația Regală Pentru Literatură și Artă, București, 1944, Ed. Princeps, p.480.

Ceea ce vreau sa subliniez si este scopul acestor pagini este faptul ca inconstientul are si o parte luminoasa, inteligenta, are spirit, are ceea ce am numit *eumeros*. *Arhetipul* lui Jung este si el în aceasta parte luminoasa. Numai ca arhetipurile sunt destul de vad definite de Jung. O structura, probabil pastrata genetic, foarte veche pe care toti o avem în memoria noastra. O amintire a începutului umanitatii. Freud, destul de târziu, are si el nevoie de o parte creativa, buna, a inconstientului, pe care nu o mai poate descrie decât tot subsumata unui inconstient dominat de instincte, mai ales de instinctul sexual, este supus partii întunecate a inconstientului, a umbrei.

Sublimarea creativa are atârnată de picioare complexele de care nu poate scapa.

Din pacate marea izbânda asupra inconstientului realizata de Freud este supusa acestor straturi care sunt la limita patologicului si care sunt folosite mai ales în scop medical, psihanaliza este o ramura a psihiatriei care se aplica si oamenilor sanatosi care nu sunt departe de conditia unei boli psihice.

Sunt de parere ca putem sa ne departam de limita patologicului în studiul si folosirea inconstientului. Este adevarat ca numai psihologii sunt cei ce pot face asa ceva. Blaga ne arata ca pentru filosofie, pentru ca si filosofia poate fi interesata de lumea inconstientului, partea buna, partea luminoasa a inconstientului, pe care l-am numit *eumeros*, este un domeniu important si care nu poate fi trecut cu vederea. Ea ne ajuta sa traim si îi simtim acest ajutor la fiecare pas, chiar daca nu suntem constienti de ea. Sanatatea noastra psihica poate fi si ea sustinuta printr-o buna functionare a inconstientului cu *eumeros*-ul lui. Este important daca ne putem gândi la sanatatea psihica sustinând *eufunctia* cerebrala si nu numai încercând sa îndepartam unele consecinte ale unor complexe pe care puteam sa mu le avem. Este o alta perspectiva asupra sanatatii.

Neurofiziologii vorbesc despre o simfonie a functiei cerebrale, o simfonie de o viata în care fiecare nota, fiecare instrument, are valoarea sa. Aceasta simfonie ne ajuta sa pastram *armonia* mintii noastre. Asta ar fi speranta dar nu este asa tot timpul. Pot apare accente stridente, note false, un instrument poate sa se degradeze si sunetele lui supara. Disonantele care nu mai sunt muzica, uneori strigate de disperare sau înghetari de spaima. Acesta este stressul de care suntem asaltati. Rezistenta creierului uman este variabila, depinde de anatomie si de posibilitatile lui functionale daca vom putea depasi sau nu un soc, o trauma psihica. De abea atunci, când himerele se aduna, poate avea valoare psihanaliza. Totul depinde de nenumarate variabile, de coordonate putin cunoscute, ca eventual sa putem evita o agresiune psihica, o tragedie, sa evitam boala. Totul depinde de rezistenta psihica a fiecaruia, de forta sa psihica. Situatii comune în cazul unor calamitati naturale. Cutremure, tsunami, foc, eruptii vulcanice ca si în situatia unor accidente de cale ferata, navale, aviatice, bombardamente, în situatii de razboi. Cei ce se salveaza pot avea diferite dereglari psihice induse de situatiile limita pe care le-au trait si pe care, unii, nu le pot depasi. Boala psihica sau o anumita degradare a functiei psihice se poate instala.

În toate aceste situatii limita, si nu stiu cine nu traieste macar o situatie limita în viata sa, *eumeros*-ul este de cel mai mare ajutor. Un om care a stiut sa-si mentina un psihic echilibrat, care a stiut sa minimalizeze efectele nocive ale unui soc, ale unei traume, ale unei pierderi, care a stiut sa mentina un echilibru în relatiile interumane, care a putut sa-si pastreze calmul atunci când era suparat de cineva, care nu s-a angajat usor într-un diferend, care a stiut sa-si pazeasca somnul ca sa fie bun, odihnitor, va suferi mai putin într-o situatie limita în care psihicul sau este solicitat enorm. Sunt momente, dupa cum am aratat, în care noi avem aproape un pilot automat care ne serveste când mergem, când vorbim, când scriem, când conducem, tot astfel putem fi condusi (desigur o conducere asistata, partiala, dar foarte eficienta deoarece ne scuteste de multi alti pasi constienti cu multa pierdere de timp, factor esential în situatii limita) atunci când pericolul este lângă noi. Unii numesc aceasta "instincte bune", instinctele sunt instincte, nu pot fi bune sau rele deoarece ele sunt

tocmai ca sa ne apere. Daca eumeros-ul care este lânga ele a fost îngrijit, educat atât cât putem educa o stare inconstienta, atunci aceste *instincte bune* sunt chiar *eumeros*.

Sa încercam o ipoteza asupra memoriei. Stim ca memoria de scurta durata, cea care pastreaza tot ce înregistram constient sau inconstient într-o zi, este localizata în lobii frontali pe când memoria de lunga durata poposeste în diverse parti ale creierului, în zone motorii, senzitive, olfactive, auditive, optice, si altele.

Cantitatea enorma de perceptii gazduita în scoarta frontala trebuie eliberata si trimisa fiecare perceptie la locul ei de pastrare. Cum se elibereaza scoarta frontala? Probabil ca în timpul somnului se realizeaza o serie întreaga de rearanjamente cu descarcarea memoriei imediate. Înca odata probabil în timpul viselor, al somnului REM, cu miscari oculare rapide. Visele sunt un martor al acestor rearanjamente.

Probabil ca în memoria pe termen lung exista o solutie economica de memorare care nu se poate realiza în memoria de scurta durata. Perceptiile se pot depozita pe nivele de integrare într-un mod asemanator cu un dictionar tip Roget's Thesaurus care este organizat pe notiuni sau pe structura unei logici lacticeale asa cum am descris în primul volum despre filosofia lui Blaga³.

Un calator prin Japonia interbelica îmi povestea cum ajunge o scrisoare la un japonez. Nu exista strazi si numere de strada (desigur nu în centrul metropolelor), postasul se orienteaza dupa cel mai important locuitor al cartierului si toti ceilalti locuitori capata un fel de numere dupa acest locuitor central care-i atrage pe toti ceilalti în jurul lui. Este o modalitate economica, din punct de vedere al orientarii, de organizare a spatiului locuibil. Exista tot felul de situatii utilizate pentru a economisi cautarea într-un spatiu aglomerat, nu stiu care este cel ales de creierul nostru dar stiu ca a reusit sa-l gaseasca si sa-l foloseasca.

Mai stiu ca oameni de stiinta, artisti, se trezesc dimineata ca iluminati pentru ca au gasit solutia care le scapa seara, mai stiu ca eumeros este cel mai sigur si cel mai bun servitor al nostru.

Poate ca este important sa înțelegem ca functia creierului este globala, este unitara, rationalul, instinctualul si afectivul se îmbratiseaza si-si completeaza functiile, constient si inconstient sunt unite în constiinta noastra, constiinta ce este unica pentru fiecare din noi, este fiinta noastra.

Noologia abisala si frânele transcendente.

Pare ca suntem într-o arie psihologica cu toate ca preocuparea noastra, asa cum a fost si a lui Blaga, este filosofia. Blaga a folosit inconstientul, noologia abisala, categoriile stilistice si matricea stilistica, pentru a putea spune ceva, pentru el nou, despre cunoasterea umana.

Cunoasterea! O mare problema niciodata rezolvata prea bine.

Cum este posibila cunoasterea? Este întrebarea pe care si-o pune Platon. El încearca sa raspunda propunând o lume transcendentă, o lume suprasensibila, o *lume a ideilor*. Ce este aceasta lume a ideilor atât de blamata de cei ce nu au înțelegerea filosofica? Este o lume a universalilor, este, tot dupa Platon, lumea reala spre deosebire de lumea noastra care este un fel de umbra. Poate ca aici a avut o inspiratie proasta. Lumea noastra a umbrelor universalilor, lumea particularelor, a

---

³ *Filosofia prin metafore*, capitolul *În loc de logica*, AB România, Bucuresti, 2000, p. 58.

individualelor, este și ea o lume ce are drept la ființa. Poate că universalii nu pot avea ființa decât numai dacă individualul înaintea.

Bertrand Russell ne arată că nu putem scăpa de universalii, în orice propoziție ne întâlnim cu universalul, nu putem construi o comunicare interumană fără aceste universalii.

Episcopul Berkeley spunea “esse est percipi”, pentru că percepția este ce avem noi în mintea noastră și avem în minte numai ceea ce Dumnezeu are în minte. Percepțiile sunt idei în mintea noastră iar garanția posibilității de a cunoaște este faptul că toate sunt în mintea lui Dumnezeu. Este o construcție filosofică care nu este aparte de cea a lui Platon cu toate că sunt diferite.

Revoluția cunoașterii o face Immanuel Kant cu judecățile sintetice care aduc ceva nou spre deosebire de cele analitice. Ceva nou care este un *a priori*. Judecata analitică nu aduce nimic nou în cunoaștere pe când judecata matematică $7+5=12$ îl are pe 12 care nu este în premise.

De unde ne vine această cunoaștere? Din lumea noumenală a lucrurilor în sine (das Ding an Sich). Nu mai este vorba de o lume transcendentă ca la Platon sau la Berkeley, este lumea ce ne înconjoară dar pe care nu o putem cunoaște. Atunci, cum sunt posibile cunoștințele, cum este posibilă cunoașterea?

Avem două forme pure, două concepte ale sensibilității noastre, ale intuiției noastre sensibile, ale intuiției noastre imediate: conceptele de Spațiu și cel de Timp. Kant introduce posibilitatea cunoașterii fenomenale. Lucrul în sine nu poate fi cunoscut dar ajutat de “universalii” care sunt Spațiul și Timpul, de categorii, putem avea o cunoaștere a fenomenelor, o cunoaștere ce pare imediată dar este mediată de Spațiu și de Timp.

Este ceva cu totul nou față de Platon și Berkeley. Lumea transcendentă este coborâtă într-o lume în care trăim, lumea transcendentă, dar pentru care nu avem simțuri și structuri mentale apte să o cunoască așa cum este ea, lumea asta de „universalii” este un adevărat mister pentru noi care nu avem decât posibilitatea să o aproximăm cu ajutorul a două “universalii” care ne sunt oferite de intuiția noastră sensibilă, este vorba de Spațiu și de Timp. Două „universalii” care, pentru noi, sunt un *a priori*! Un fel de cadou a cărui donator nu-l cunoaștem dar îl putem aproxima, îl putem banui. Încă odată, asta nu înseamnă că știm.

Spațiul și Timpul fac posibile, la rândul lor, o serie limitată de „universalii” pe care le avem în minte de când ne naștem, *Categoriile*. Cu Spațiul, Timpul și cu Categoriile, avem posibilitatea să înțelegem (Vernunft) lumea, să o cunoaștem, o cunoaștere mediată. Asta înseamnă că avem niște structuri mentale care ne permit cunoașterea pe care o putem avea numai în felul în care ele sunt structurate. Aceleși structuri mentale ne permit cunoașterea dar ne și limitează această cunoaștere, ceea ce avem voie să cunoaștem, ceea ce putem cunoaște. Ele sunt cunoașterea noastră și niște frâne ale cunoașterii, niște limite ale cunoașterii.

Să fim puțin atenți la niște cuvinte folosite de Kant. Spațiul și Timpul sunt forme *pure*, nici n-ar putea fi altfel într-o carte ce are ca titlu *Ratiune pură*. Sunt forme pure ale unei *intuiții sensibile*. Aici este o problemă. Dacă este intuiție și sensibilă înseamnă că o folosim fără să fim prea conștienți. Nu putea Kant folosi termenul de inconștient care a apărut, în literatură, de abia în epoca romantică. De aceea va propune să fim din nou atenți asupra gândirii lui Blaga. Să nu uităm, Kant nu și-ar fi putut definiția gândirea fără Platon, Berkeley și Hume, așa cum nici Blaga nu ar fi fost gânditor fără ei și fără Kant.

Sa nu uitam ca lupta pentru înțelegerea cunoasterii nu va putea avea un sfârșit, pentru ca revelarea acestui mister, oricât de mult ne-am apropia de o revelare cât mai completa, nu avem un organ, nici nu avem “universalii”-le necesare unui demers sigur. Sa ne bucuram ca ne mai putem apropia cu înca un demers revelator.

III

Am vazut ca Blaga introduce în filosofie inconstientul prin categoria Stilului. Categoriile stilistice, Noologia Abisala care este stilistica, Matricea Stilistica, tot atâtea notiuni de baza în filosofia lui. *Personanta*, legatura dintre inconstient si constient, legatura pe care Blaga o vede ca o cheie a existentei noastre. Stilul este de fapt o astfel de asociere, de sinteza, între inconstient si activitatea constienta, este o întreprundere între aceste doua parti ale constiintei noastre si un factor determinant în individualitatea noastra, în definirea individualitatii noastre.

Am vazut ca el alege o larga varietate de Spatiu si de Timp pe care le numeste Orizonturi spatiale sau Orizonturi temporale: Spatiul tridimensional infinit, spatiul ondulat, spatiul alveolar, timpul havuz, timpul cascada, timpul fluviu. Tot atâta poezie cât si gândire.

Urmeaza categoriile de atmosfera fata de tot ce se petrece în orizonturile spatial si temporal: afirmarea, negarea ori neutralitatea. Categoriile orientarii în spatiu si în timp: anabazicul, catabazicul si ramânerea pe loc. Categoriile formative: individualul, tipicul si stihialul.

Toate, dar pentru fiecare grup categorial numai câte o singura posibilitate de alegere care poate fi combinata sau poate fi chiar o alta categorie⁴, împreuna vor forma Matricea Stilistica.

Am vazut ca aceste categorii sunt legate de spatiu si de timp. La fel se întâmpla la Kant unde Unitatea, Multiplicitatea, Totalitatea, Realitatea, Negatia, Limitatia, Substanta, Accidentul, Cauza si Efectul, Activ si Pasiv, Posibil – Imposibil, Existenta – Nonexistenta, Necesitate – Contingenta, sunt categorii care nu pot fi înțelese fara a avea notiunea de spatiu si de timp⁵.

Blaga a fost impresionat înca din timpul studentiei de la Viena de Freud, de tarâmul inconstientului. Pe de alta parte el înțelege, probabil, ca a priorismul kantian produs prin intuitie si prin sensibilitate, sunt notiuni care se subscriu perfect inconstientului. Scrie, în tinerete, doua piese de teatru construite freudian. Ulterior se va îndeparta de conceptia pansexualista si supusa unui inconstient la limita patologicului, de altfel dezvoltat ulterior în special de doctori psihiatri, si se apropie din nou de Kant construind ceea ce a numit Noologia Abisala, un capitol de filosofie în care inconstientul este principala noutate si în care spiritul își are locul.

Nu –a fost usor deoarece a fost atacat din toate partile. Mai întâi l-au atacat cei ce au considerat ca vulgarizeaza conceptia freudista pe care n-o înțelegea. Apoi, dupa succesul cu *Spatiul Mioritic*, exacerbarea românismului, cu *perspectiva sofianica* ti cu *transcendentul care coboara*, a urmat atacul parintelui Staniloaie care scria, la comanda politica, cartea *Pozitia domnului Lucian Blaga fata de Crestinism si Ortodoxie*⁶, tiparita în 1942 dar publicata prima data în Telegraful Român

---

⁴ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Ed. Princeps, Editura Fundatiilor Regale, p.431, “ Matricea stilistica contine, ..., în afara acestor categorii principale, si alte multe categorii de însemnate secundara...”.

⁵ Kant face referire în *Doctrina transcendentala a judecatii, Capitolul3, Despre principiul distingerei tuturor obiectelor în genere în fenomen si noumen*, la faptul ca toate categoriile sunt posibile datorita conceptelor de Spatiu si de Timp.

⁶ Retiparire la Ed. Paideea, 1993.

(1940-1942). N-am citit un alt text asemanator în care blândetea ecumenica afisata sa se împleteasca cu acuze ridicole si evident rauvoitoare la adresa filosofiei lui Lucian Blaga. Printre altele, Blaga este acuzat ca vorbeste de Marele Anonim ca despre Dumnezeu si ca foloseste Cunoasterea Luciferica

ca o cunoastere diavoleasca, uitând complet ca *luce* în italiana înseamna lumina, ca noi spunem stelei ce staluca prima dimineata si seara *Luceafar*, ca verbul *a luci* înseamna o lumina puternica si ca, nu în ultimul rând, numele de *Lucian*, cel ce straluceste asa cum a stralucit si straluceste Lucian Blaga, este un nume comun folosit în lumea noastra. Toate acestea se întâmplau în situatia în care preotul Staniloaie întelesese perfect filosofia lui Lucian Blaga, asa cum nu este înțeleasa de multi comentatori actuali si asa dupa cum se poate vedea dupa urmatorul citat⁷ “ Actul prin care frâneaza Marele Anonim cunoasterea omului este *cenzura transcendentă*, iar cel prin care zadarniceste în parte revelarea misterelor este *înfrântarea transcendentă*. Mijlocul de care se serveste marele Anonim sunt asa-zisele categorii stilistice din subconstientul omului, sub forta carora omul e silit sa strâmbe si sa îngusteze tot ce ar putea cunoaste si revela, pe masura acestor tipare. Chiar mijloacele lui de cunoastere si de expresie, sunt o piedica în calea lui.” Cu toate ca Blaga s-a aparat în scris, “De la cazul Grama la tipul Grama”, el va folosi în scrierile sale viitoare în loc de *Cunoastere Paradisiaca* si de *Cunoastere Luciferica*, mai neutrele *Cunoastere de tip I* si *Cunoastere de tip II*. Am sa subliniez totusi aici, *Cunoasterea Luciferica*, la Blaga, este din familia propozitiilor sintetice ale lui Kant deoarece aduce ceva nou în cunoastere, este “ ..un salt în *cripticul* unui mister deschis.”⁸, subiect care nu este pentru a fi dezvoltat aici deoarece reprezinta centrul unei lucrari despre *Teoria cunoasterii la Blaga*.

Ceea ce as vrea sa retinem, pentru economia acestei parti finale, este ca omul este un animal creator, ceea ce îl diferentiaza de toate celelalte animale de pe pamânt. Bucuria noastra, speranta noastra, blestemul nostru, este de a crea, sa facem ceva, un scaun, o masa, o casa, un copil, o pictura, sa compunem muzica, sau orice altceva! Chiar crimele, razboiul, furtul, sunt actiuni creative, actiuni rele dar creative (totul depinde de constructia morala a fiecarui om, de acel *daimon* al fiecaruia si mai depinde, în situatiile sociale, de moralitatea puterii de constrângere).

Acum sa vedem ce sunt *frânele transcendentă* pentru cunoastere?

Întâi sa reamintim ce înseamna transcendent pentru Blaga. Transcendentul este inconstientul nostru colectiv (cum ne spune Jung), este stilul, matricea stilistica, categoriile înțelegerii (Kant) si categoriile abisale, exact ca si la Platon sau la Berkeley, Universalul, “Universalii”, cu singura diferenta, ca si la Kant, acest universal este aici, în lumea noastra.

Aici ceva poate fi greu de înteles: numim transcendent ceea ce ne depaseste, ne transcende. De obicei, uzual, credem ca transcendentul este undeva în nori, undeva departe unde nu-l putem ajunge. Este adevarat ca nu prea îl putem ajunge dar este aici, nu este departe, este în noi, este inconstientul cu toate categoriile care le posedă. Universalul este ceea ce ne transcende, „universalii” ne depasesc totdeauna, sunt altceva decât individualul nostru care se scurge în activitatea constienta, în clipa pe care o traим dar nu putem niciodata s-o prindem

Generalul, universalul, este transcendentul lui Blaga. Daca am putea gândi *o matrice a cunoasterii*, o matrice unica care contine toate categoriile, fie ele ale înțelegerii, categoriile kantiene, ca si cele ale stilului, cele stilistice, abisale, o matrice care aduna, înglobeaza, tot ce este general, universal, tot ceea ce ne transcende, categorii care si asa le folosim fara a fi constienti pentru ca toate categoriile

⁷ Dumitru Staniloaie, *Pozitia domnului Lucian Blaga fata de Crestinism si Ortodoxie*, Ed. Paideia, 1993, p.107.

⁸ Lucian Blaga, *Trilogia Cunoasteri*, Fundatia Regala pentru Literatura si Arta, Bucuresti, 1943, p.193.

înțelegerii sunt stilistice: toate au în ele Spatiul si Timpul, toate exista pentru a ne servi, pentru ca sa existam.

Este ceva foarte asemanator cu genomul. Este al nostru, este al meu, dar apartine si altora. Este un general, un universal. Cu genomul avem generalul, universalul, în noi si nici nu putem fi altceva decât el este capabil sa ne determine. Cu matricea înțelegerii, a cunoasterii, putem cunoaste lumea, lumea reala dar putem cunoaste numai ceea ce aceste universalii ne permit sa cunoastem si nu avem nici o siguranta ca este aievea lumea reala, este la fel ca si cu simtirile noastre: vedem, auzim, simtim, mirosim, numai ceea ce anatomic ne este dat sa simtim. Multe sunt ascunse simturilor noastre, la fel multe sunt ascunse înțelegerii noastre.

Este foarte important sa înțelegem ca *frânele transcendente* ale cunoasterii sunt în noi, sunt categoriile noastre, matricea noastra a cunoasterii prin care înțelegem lumea. Este la fel de important sa înțelegem ca aceste frâne transcendente fac parte din *cunoastere*, asa cum o propune Immanuel Kant, deoarece acceptarea unor categorii ale cunoasterii ce se construiesc a priori prin influenta conceptelor pure ale intuitiei noastre sensibile, Spatiul si Timpul, si ele concepte a priori, noi putem cunoaste numai prin filtrul acestor categorii, ceea ce permit aceste categorii, de aceea lumea numenala nu poate fi cunoscuta, nu avem "categorii" cu care s-o cunoastem. Ce este asta altceva decât o frâna în cunoastere, ca este o frâna imanenta (o frâna pentru ca nu putem depasi lumea fenomenelor) sau una transcendentă este numai o problema de limbaj pentru ca depinde numai de filosof.

Legat de acest aspect al universaliiilor mai avem ceva ce purtam cu noi. Este problema determinarii si/sau a libertatii. Sunt un om liber sau unul determinat, sunt oare supus unui destin implacabil? Sau pot fi liber?

Am sa raspund: asa este. Nu poti fi un om liber daca esti determinat de „Universalii”. Ce este de facut? Pentru noi oamenii este un singur drum; sa devii creativ! Este adevarat ca primul pas care ne poate usura acest drum, este acela de a înțelege, de a sti, de a cunoaste, ca suntem determinati de acesti Universalii. În acest fel, creativitatea, fiind singura cale, singura solutie, este o alegere pe care o poti face mai usor si nu o vei lepada fiindca ai nevoie de ea tot timpul (vedeti cum ne înscriem într-un universal!). Pericolul nu este determinarea universaliiilor ci nestiinta noastra. Usor te poti pastra sa fii întreaga viata un creativ atunci când stii ca este salvarea ta. Nu conteaza atât reusita sau nereusita cât obstinatia creativitatii.

Daca preferi doar sa traiesti, sa nu faci efortul de a scapa de sub dependenta universaliiilor pe care-i duci cu tine, iesti un om legat, esti doar sub dependenta destinului tau universal, determinat de „universalii”.

O alta caracteristica importanta este aceea ca, noi oamenii, putem sa ne capatam libertatea noastra numai individual, asa cum a luptat Oedip ca sa scape de destinul sau, si cum a reusit, pâna la sfârșit sa scape. Numai tu îti poti construi propriul tau model de a vietui care va fi propriul tau destin. Nimeni nu poate face asta în locul tau. Tu, depinzi numai de tine ca sa traiesti ca un om creativ. Poti gresi, poti esua, în ceea ce vei face, dar nu vei putea fi niciodata înșelat si vei fi liber!

Zeii nostri care ne determina si de care vorbea antichitatea sunt tocmai aceste generalitati, aceste universalii, este matricea noastra a cunoasterii, matrice de care avem nevoie ca sa traim, ca sa putem înțelege lumea în care traim, sunt categoriile care populeaza constiinta noastra, care populeaza inconstientul si le folosim în activitatea constienta, ele, aceste categorii, acesti zei pe care

uneori îi alegem noi, ei, ele, ne dau o direcție în viața, sunt destinul, determinarea de care nu avem cum să scapăm.

Poate că Sofocle a fost cel mai înțelept om al antichității pentru că ne-a adus acest personaj tragic în fața. Un personaj care trăiește un destin la limita existenței dar care este, prin angajarea sa, prin constanța sa lupta de a scăpa de un destin, pe care până la urmă chiar îl învinge, este prototipul omului care ar trebui să fim. Este omul victorios asupra destinului sau care se împlineste dar nu reușește să-i schimbe angajarea în viața.

Noi suntem liberi ca indivizi, ca individualități și numai ca individualități, în pofida acestei cumplite determinări ce ne apasă, ce ne poate strivi dacă o lasăm să facă ce vrea, ce poate, ceea ce este. Suntem subjugati dar și liberi în același timp. Matricea noastră stilistică, matricea cunoașterii, ne ține legați în determinarea ei, dar ca indivizi putem fi liberi numai dacă putem actualiza individualitatea de ființe creative- o ieșire dintr-o aporie, dintr-o contradicție de neînțeles, cu ajutorul gândirii propuse de Ștefan Lupascu.

Am spus toate acestea ca să mă fac înțeles; merită să facem orice efort pentru a scăpa de implacabilă determinare a structurilor generale, universale, pe care le purtăm, devenind și rămânând ființe creative. Fii creativ și vei fi liber!

Viața înseamnă determinare, determinarea de care lumea animală nu poate scăpa, numai creativitatea pe care o putem avea fiecare din noi ne poate face liberi.

Este adevărat că această teorie a libertății nu este în Ștefan Ștefan Blaga așa cum am spus-o dar este în totalitate în teoria sa a omului creativ. Sensul culturii la Blaga este de a fi creativ!

La încheiere vă cer permisiunea de a vă spune câteva cuvinte despre *Limbajul Inconștientului*, carte publicată anul acesta în website-ul meu. Este, acum, preocuparea mea centrală.

Noi oamenii comunicăm unii cu alții, în mod uzual, prin cuvinte. În afara acestui mod de a comunica există și o modalitate de comunicare numită non-verbală (prin postură, mimică, gesturi, etc.) sau chiar o comunicare directă a unor sentimente, a unor stări sufletești, a unor stări.

Este vorba de altceva. Este vorba de comunicarea prin creații artistice, muzică, pictură, poezie, roman, dans, sculptură... Această comunicare prin artă are loc mai ales la nivel inconștient. Este Limbajul Inconștientului.